

Is er hoop na het HOOP?

W. H. F. W. WIJNEN

Rijksuniversiteit Limburg, Maastricht

Het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan – in de wandeling het HOOP – is om meer dan één reden een indrukwekkend werkstuk en hierbij wordt dan uiteraard niet alleen maar aan de fysieke omvang gedacht.

Het is indrukwekkend, omdat het beleid met betrekking tot de instellingen voor hoger onderwijs in één geheel en op een samenhangende wijze is gepresenteerd. Het maakt indruk, omdat een aantal onvoorziene ontwikkelingen – op uiteenlopende gebieden – op een heldere wijze zijn beschreven en geanalyseerd. Het imponeert door de gigantische hoeveelheid cijfermateriaal, die er met betrekking tot de instellingen voor hoger onderwijs wordt aangereikt.

Eigenlijk zou men een Minister van Onderwijs en Wetenschappen voor een dergelijke prestatie alleen maar moeten complimenteren. Een dergelijke reactie zou echter niet in overeenstemming zijn met de bedoelingen van de Minister en bovendien zou onze eigen volksaard daarin onvoldoende tot uitdrukking komen. We houden er immers van om – waar mogelijk – kritische kanttekeningen te maken.

Het klinkt misschien paradoxaal, maar het lijkt niet uitgesloten dat het zwakke punt van het HOOP moet worden gezocht in het indrukwekkende karakter ervan. De rijkheid aan informatie nodigt als het ware uit tot een onafzienbare reeks reacties op hoofdpunten én detailpunten, waarbij duidelijke meningsverschillen zonder enige twijfel tot uiting zullen komen. Dit zou het 'verdeel-en-heers'-principe weer alle mogelijke kansen geven en van de beoogde dialoog zou in dat geval in het geheel niets terecht komen.

Het spreekt vanzelf, dat in deze notitie slechts enkele aspecten van het HOOP aan de orde kunnen komen. Gekozen werd voor aspecten die het onderwijs betreffen en zelfs binnen dat kader moest opnieuw worden geselecteerd.

De Minister typeert het HOOP als 'voorstel voor de bestuurlijke agenda van de dialoog tussen instellingen, overheid en derden'. Vanuit de optiek van de onderwijstaak van de instellingen voor hoger onderwijs zou het wenselijk zijn, indien in ieder geval de volgende punten op een dergelijke agenda ruime aandacht zouden krijgen.

1. Op zichzelf kan men respect hebben voor een overheid die "het realiseren van gelijke kansen op hoger onderwijs", "het respecteren van individuele keuzevrijheid" en "het voorzien in de behoefte aan hoger opgeleiden" tegelijkertijd tot doelstellingen van beleid kiest. De hoop, dat de geformuleerde voorstellen ertoe zullen leiden, "dat er een verzoening of zelfs synthese plaats vindt tussen – mogelijk onderling strijdige – doeleinden ten aanzien van hoger onderwijs" (Kerndocument, p. 12) wordt niet zonder meer onderstreept door de nadere uitwerkingen. Met name het respecteren van de individuele keuzevrijheid kan makkelijk in de knel komen, wanneer de Machtigingswet in de wet op het hoger onderwijs zal worden geïncorporeerd en wanneer het afschaffen van de numerus fixus voor medische opleidingen de keuzevrijheid reduceert tot het in vrijheid mogen kiezen van één doodlopende weg. Wellicht zou overwogen kunnen worden om de beleidsdoelstellingen iets realfistischer te formuleren, zodat de bereikbaarheid daarvan met meer overtuiging kan worden onderkend.

2. De opbouw van een onderwijsaanbod in modulen krijgt in het HOOP een nogal eenzijdige belichting. De wenselijkheid van een dergelijke opbouw wordt nagenoeg uitsluitend

tend beargumenteerd vanuit de keuzevrijheid voor student en instelling. De gedachte dat een opbouw in modulen ook een rendementsverhogende factor zou kunnen zijn, omdat een betere verdeling van de studielast over het studiejaar daardoor mogelijk wordt, zal men tevergeefs in het HOOP zoeken. Ook wordt niet vermeld dat in een modulair systeem meer geconcentreerd kan worden gewerkt omdat de onderwerpen, waarop de studenten de aandacht moeten richten, niet langer op een onoverzichtelijke wijze voorbij komen in het collegerooster. Wel wordt het bij herhaling nodig geacht de modulaire opbouw te plaatsen tegen de achtergrond van 'een supermarkt die pretpakketten in de aanbieding heeft'. Hierdoor wordt ten onrechte de indruk gewekt dat het 'gevaar voor kwaliteitsverlies' bij een onderwijsaanbod in modulen zou toemenen, terwijl ervaringen tot nu toe een dergelijke suggestie allerminst rechtvaardigen.

3. Het HOOP bepleit 'een systeem van landelijk vergelijkbare studiepunten voor het vaststellen van de onderwijsbelasting'. Wanneer we veronderstellen, dat hier waarschijnlijk de studiebelasting bedoeld is en niet de onderwijsbelasting, dan blijft toch de vraag op welke manier een dergelijk systeem ontwikkeld zou kunnen worden. Gevreesd moet worden dat de discussie over de vergelijkbaarheid van studiepunten de gemoederen tot ruimschoots voorbij de eeuwwisseling bezig zal houden. Ervaringen binnen instellingen en ervaringen binnen studierichtingen hebben dit inmiddels afdoende duidelijk kunnen maken. Een rechtstreekse vergelijking van programma's door deskundigen biedt in dit opzicht meer mogelijkheden dan een onnodige omweg via studiepunten. Discussies over doelstellingen en eindtermen zouden ons tot dat inzicht hebben kunnen brengen. Hoewel een universele pasmunt bijzonder aantrekkelijk is, staat of valt die aantrekkelijkheid met de feitelijk bereikte universaliteit. Gevreesd moet worden dat daaraan een lange ontwikkelingsfase vooraf dient te gaan.

4. De idee van een vouchersysteem, gekoppeld aan een 6-jarig recht op hoger onderwijs, is een interessante inzet voor de discussie. Of de voorgestelde uitwerking geen onbedoelde problemen oproept, moet overigens worden betwijfeld. Met name is het de vraag of 'het

uitbuiten van inschrijfrechten door additioneel onderwijs te genieten' op deze manier zo effectief mogelijk wordt bestreden. Het is niet ondenkbaar dat de zekerheid van een studiefinanciering op de korte termijn zwaarder zal worden gewogen dan de onzekerheid van een in het vooruitzicht gesteld 'recht op post-hoger onderwijs'. Een nadere analyse van de motieven, die aan het 'uitbuiten' ten grondslag liggen, zou wellicht aan een feitelijke invoering van het vouchersysteem vooraf dienen te gaan. In de voorgestelde vorm heeft het vouchersysteem trekken van symptoombestrijding, waarvan de uitwerking op de eigenlijke kwaal onvoldoende duidelijk is. Wellicht zou in een simulatie-studie kunnen worden nagegaan op welke wijze het vouchersysteem in de nu beschreven vorm 'uitgebuit' zou kunnen worden, zodat snelle reparaties na een eventuele invoering vermeden kunnen worden.

5. De 'output'-financiering, zoals die voor onderwijs en onderzoek wordt voorgesteld, heeft in ieder geval een aantal positieve kenmerken. Het voornaamste daarbij is wel dat inspanning wordt beloond. De voorgestelde financiering zal er in ieder geval toe kunnen leiden dat meer aandacht wordt besteed aan de redelijkheid van de aangeboden studieprogramma's. De eventuele 'schuld' voor lage rendementen wordt op deze manier niet langer eenzijdig bij de studenten neergelegd. Een eventuele schaduwzijde is overigens wel dat lage rendementen, die feitelijk wel door sommige studenten veroorzaakt kunnen worden, in dit geval eenzijdig bij de instelling worden neergelegd, terwijl de instelling amper over mogelijkheden beschikt om het studiegedrag van studenten daadwerkelijk te beïnvloeden. Het eerder genoemde 'uitbuiten van inschrijfrechten' is een voorbeeld van rendementsverlagend studiegedrag, dat door de instellingen nauwelijks kan worden gestuurd. Ook hier zou wellicht moeten worden nagegaan welke mogelijke effecten het voorstel feitelijk heeft op andere parameters binnen het systeem.

6. Het voorstel voor een in de wet opgenomen 'afdwingbare selectie na de propaedeuse' in plaats van de geldende numerus fixus regeling (en de bestaande plaatsingscommissies?) heropent de discussie, die aan het begin van de zeventiger jaren onder de benaming numerus clausus politiek werd afgewezen. Op zichzelf is

het natuurlijk niet bezwaarlijk om oude voorstellen nog weer eens opnieuw voor de dag te halen. Wel is het dan goed na te gaan of de omgeving inmiddels niet teveel is veranderd. Plaatst men de 'afdwingbare selectie na de propaedeuse' tegen het decor van instellingen die zich moeten profileren, teruglopende studentenaantallen, die concurrentie tussen instellingen kunnen aanwakkeren, outputgerichte bekostiging van het onderwijs, een vouchersysteem, dat het uitproberen van een doodlopende weg nauwelijks toelaat, het weer omnivalent maken van het diploma van de vooropleiding door de regeling betreffende deficiënties op te heffen, dan moet men wel tot de conclusie komen dat de rationaliteit van een 'numerus clausus' voorstel sinds het begin van de jaren zeventig zeker niet groter is geworden.

Het HOOP is aangeboden als inzet voor een te starten dialoog. Dat is op zichzelf natuurlijk een goede zaak, al zal het voor alle partijen even wennen zijn.

Vanuit een beperkte onderwijs-optiek werden in deze notitie enkele punten aangereikt die binnen een dergelijke dialoog aan de orde zouden moeten komen. GeHOOPt zou mogen worden, dat betrokkenen in staat blijken de rust op te brengen die voor een goede dialoog nu eenmaal noodzakelijk lijkt. Zou de Minister al te sterk gehecht zijn aan de concreetheid die nu al aan een groot aantal voorstellen werd gegeven, dan mag men van de uitkomsten van de dialoog geen al te hoge verwachtingen hebben. Zou de Minister zich houden aan zijn woord en dus een echte dialoog aangaan, waarbij data wellicht soepel moeten worden gehanteerd, dan is er zeker nog hoop na het HOOP.